

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE (VÕÕRKEELENA) OSAKOND

EkaterinaGrigarevich

KÜSILAUSED HOIDJAKEELES

Bakalaureusetöö

Juhendaja Sirli Parm

TARTU 2013

Sisukord

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. HOIDJAKEEL	4
1.1. HOIDJAKEELE MÕISTE	4
1.2. HOIDJAKEELELE ISELOOMULIKUD JOONED	5
2. KÜSILAUSED	10
2.1. VALIKKÜSILAUSED	11
2.2. ERIKÜSILAUSED	12
3. ÜLEVAADE VARASEMATEST HOIDJAKEELE UURIMUSTEST	13
3.1. KÜSILAUSETE OMANDAMINE LAPSEKEELES	14
3.2. HOIDJAKEELE ROLL KÜSILAUSETE OMANDAMISEL	16
3.3. KÜSILAUSETE LIIGID HOIDJAKEELES	20
KOKKUVÕTE	25
KIRJANDUS	27
ВОПРОСИТЕЛЬНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В РЕЧИ, ОБРАЩЕННОЙ К ДЕТАМ.	
РЕЗЮМЕ	29
LISAD	31

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö teema on küsilauseid hoidjakeeles. Töö eesmärgiks on välja selgitada, missuguseid küsilauseid esineb hoidjakeeles. Samuti annab töö ülevaate varasematest uurimustest selle kohta, kuidas omandatakse küsilauseid lapsekeeles, millised on küsilauseite liigid ning hoidjakeele roll küsilauseite omandamisel. Oma töös keskendun eelkõige hoidjakeelele, sest Eestis on seda vähe uuritud.

Töö koosneb kolmest teoreetilisest osast. Esimeses peatükis käsitletakse hoidjakeelt: selgitatakse hoidjakeele mõistet ning kirjeldatakse sisendkeelele omaseid jooni, nagu näiteks kordused, imperatiivivormide rohkus, küsilauseite rohkus ja onomatopoeetiliste sõnade rohkus.

Teises osas kirjutatakse erinevatest lausetüüpidest ja nende suhtluseesmärkidest – iseloomustatakse küsilauseid. Need annavad edasi väidet, küsimust, käsku, soovi ning tundelist hinnangut. Siinse bakalaureusetöö teema keskendub küsilauseitele, mis jagunevad kaheks liigiks – valikküsilauseid ja eriküsilauseid, mida käsitletakse teises peatükis.

Viimases peatükis on ülevaade keeleomandamise valdkonna varasematest uurimustest küsilauseite kohta. Selles peatükis käsitletakse küsimuste omandamist mitme keele näitel. Refereerimist leiavad järgmiste autorite tööd – Caroline F. Rowland, Julian M. Pine, Elena V. M. Lieven ja Anna L. Theakston, Ewa Dąbrowska, David Ingram, Viktorija Kazakovskaja ja Ingrida Balčiūnienė, Reili Argus, Helen Kõrgesaar.

1. Hoidjakeel

Helen Kõrgesaar (2009) viitab oma töös K. Toivaineni artiklile „Hoivakielen tutkimuksesta ja Suomen murteiden hoivasanastosta” (1993), kus ta kirjutab, et vanemad kasutavad lapsega rääkides hoidjakeelt eriti lapse esimestel elukuudel. Täiskasvanud mugandavad lapsele suunatud kõne, aga mitte kõik vanemad ei kasuta sõnu, nagu näiteks *musi*, *peakene*, *kätü* jne. Toivaineni sõnul on hoidjakeelel oluline osa varajases suhtlusprotsessis, hoidjakeelsed sõnad lapsele suunatud kõnes ei pärsi lapse kõne arengut, sest laps kuuleb siiski ka teistsugust suhtlusstiili, näiteks, kui täiskasvanud räägivad omavahel. Toivaineni arvates ei tule kasuks ühekülgsus, kõne peab olema kombineeritud. Arvatakse, et alahinnatakse last, kui temale suunatud kõne on alati ainult hoidjakeelne. (Kõrgesaar 2009:32)

1.1. Hoidjakeele mõiste

Eesti keeles on hoidjakeele kohta kasutusel erinevad terminid: lastekeel, ammede keel ning ninnutamine. Kõige kasutatavam termin on sisendkeel või -kõne (*input*), Reili Argus lisab, et kasutatakse veel „lapsele suunatud kõne” (*child-directed speech – CDS*), mille eesti keelseks vasteks on hoidjakeel. (Kõrgesaar 2009:29–30)

Lapsele suunatud kõne on lihtsustatud, mugandatud ning laused on lühemad ja lihtsama ehitusega.

C. E. Snow järgi on lihtsustatud vormide eesmärk hoida kõne laste jaoks lihtne, huvitav ning kõikehõlmav. Lapsele suunatud kõne mängib suurt rolli keeleõppimise protsessis. (Seil 2012:6)

Hoidjakeel mõjutab esimese keele omandamist ning pakub lapsele loomuliku keele statistilise struktuuri, kus esineb keelesüsteemi osa, mis on kõige sagedam, üldisem ning kõige lihtsam (Argus 2010:17).

Mõned uurijad väidavad, et lapse arenev kõne peegeldab temaga kõneleva täiskasvanute keelekasutust (Kõrgesaar 2009:29).

Väikese lapsega kõneldes esineb rohkem hüüdsõnu ja kordusi. Kordused koosnevad tavaliselt nimisõnadest (subjekt või otsene objekt). Kasutatakse lihtsustatud, mugandanud, järjepidevaid lauseid, mis on lühemad, lihtsama ehitusega ja tihti verbita. (Seil 2012:6)

Hoidjakeele kordused esinevad üsna sageli näiteks küsilause (vt nt Kazakovskaya, Balčiuniene 2012), samas kui korduse sellist funktsiooni võiks pidada ülearuseks või isegi ebasobivaks täiskasvanute vahelises vestluses (Parm 2013:28).

Clark ja Bernicot (2008) keskenduvad oma uurimuses korduste erinevustele laste ja täiskasvanute vahel. Esiteks, täiskasvanud kordavad selleks, et täpsustada (kontrollida), mida laps tahab öelda. Teiseks, selleks, et teha parandusi. Korduse sisu võib muutuda lapse vanusega. Lapsed kordavad, kui soovivad kinnitada seda, mida hoidja ütles ning kordusega näitavad, et nad märkasid vigu. (Clark, Bernicot 2008:4)

Kõigepealt peavad lapsed omandama termineid, mida kasutatakse neid ümbritsevas maailmas, sest selliseid sõnu mainitakse kõige sagedamini vestluse käigus. Täiskasvanud annavad lastele pragmaatilisi juhiseid, kuidas keelt kasutada: üldiseid soovitusi. Näiteks, kuidas, millal ja kellega rääkida; mida on vaja öelda erinevas olukorras: kuidas tänada, õnnitleda, kaasa tunda ning vabandada. Lastele antakse juhiseid, kuidas küsida, kuidas viisakas olla, mida teha, kui tervitatakse või jäetakse hüvasti. Lapsele seletatakse, kuidas erinevaid asju nimetatakse ja kuidas need on omavahel seotud. (Clark, Wong 2002:181)

1.2. Hoidjakeelele iseloomulikud jooned

Reili Argus kirjutab oma artiklis „Eesti keele käändesüsteemi omandamine: esimesest sõnadest miniparadigmadeni“ (2004), et huvitav jälgida, kuidas laps täiskasvanu süsteemi lihtsustab, missuguseid rolle mängivad deminutiivide kasutamine ning hoidjakeel. Arguse sõnul on oluline ka see, mis informatsiooni meile annavad lapse „vead“. (Argus 2004:25)

Sõnavara tasandil on hoidjakeelele iseloomulikud deminutiivtuletiste (*issi, kiisu, emme*), reduplikatiivsete (*uju-uju, rra-rra, iiu-iiu*) ja onomatopoeetiliste (*kiika-kiika*,

auh-auh, nämm-nämm) sõnade kasutus ning kahesilbilise struktuuriga sõnade rohkus (Argus 2008:9).

Hoidjakeele kahesilbiliste deminutiivide eeskujul pikenesid ka lapse keeles mõningad ühesilbilised sõnad kahesilbilisteks. Argus väidab, et kuigi onomatopoeetiliste sõnade hulk 2-aastaseks saades väheneb, jäävad repertuaari alles need sõnad, mille kasutamist toetab hoidjakeel. (Kõrgesaar 2009:31)

Reili Argus kirjutab oma artiklis „Kuidas eesti laps vormimoodustuse omandab” (2008), et lapsed esimesel pooleteisel eluaastal jälgivad seda, kuidas täiskasvanute kõnejada sõnadeks ehk tähenduslikeks üksusteks jagada. Arvatakse, et kõigepealt peab laps aru saama, kust üks keeleline üksus algab ja kus teine lõpeb. Silbipiiri äratundmiseks kasutatakse, näiteks helijäljenduslikke sõnu, mis koosnevad vähemalt kahest ühesugusest silbist (*mämm-mämm-mämm*). Selliste sõnade abil saavad lapsed aru, et sõnad võivad muutuda, kuid tähendus jääb samaks. Täiskasvanud saavad neid varieerida, kasutada paralleelselt mitut, näiteks sõna *mäu* asemel (või paralleelselt) – *mjäu, näu, njäu*. (Argus 2008:16–17)

Varasel lapse arengu perioodil esinevad sellised sõnad väga tihti, nende varieerimine on muutemorfoloogia harjutamine ja morfoloogiliste reeglite eelkäija. Reduplikatsioon on oluline silbipiiri tajumise hõlbustaja. Samuti on hoidjakeelele omased rutiinväljendid, niisugused nagu *oi-oi, kop-kop, ta-taa*, need aitavad lapsel määrata koha, kust alates sama foneetiline realisatsioon uuesti algab. (Argus 2008:16 –17)

Hoidjakeele iseloomulikuks jooneks on peetud ka öeldu kordamist ehk imitatsioone. Kordustel on erinevaid funktsioone vestluses, näiteks, vanemad kasutavad neid selleks, et kontrollida lapse kavatsusi ja parandada vigu. Samuti lapsed kordavad, kui tahavad kinnitada seda, mida hoidja ütles. Väikese lapsega kõneldes kombineerivad täiskasvanud kordusi uue informatsiooniga ja siis lapsed jälle korduvad seda, mida täiskasvanud ütlesid esialgselt. Parandused ja kinnitused on väga vajalikud väikeste laste jaoks, sest väikesed lapsed saavad vestluses mõned sõnad jätta vahele. (Clark, Bernicot 2008:2)

Täiskasvanute kordusi on iseloomustatud ka kui ümbersõnastamist. Need on laste vigade kordused, kus täiskasvanud parandavad lapse vigu ja rõhutavad õigeid variante (Clark, Bernicot 2008:2–3):

Child (2;4.29, being carried): Don 't fall me downstairs!

Parent: oh, I would n't drop you downstairs.

Child: Don 't drop me downstairs.

(Clark, Bernicot 2008:3)

- Laps (2;4): ära kukuta mind trepist alla.
- Täiskasvanu: oh, ma ei laseks sul trepist alla kukkuda.
- Laps: ära lase mul trepist alla kukkuda

Clark ja Bernicot (2008) analüüsid oma uurimuses üle üheksa tunni (554 min) hoidjakeele kõnet, kus esineb kordusi (kui laps kordub seda, mida ema ütles või vastupidi). Korduseid jagati vanuse järgi, mis näidatakse tabelis. (Clark, Bernicot 2008:7)

Korduste arv sisendkeeles ja lapsekeeles (tabeli allikas: Clark, Bernicot 2008:7)

Number of Exchanges with Repeats by Mother and by Child, by Age

Age	N of dyads	Session (in mins)	Mothers' repeats	Children's repeats
2;3	24	16	464	195
3;6	17	10	246	73
Totals	41		710	268

Üldiselt esinevad kordused kõige sagedamini nooremas vanuserühmas (2;3), kus emad kordavad 1,21 korda minutis ning lapsed kordavad 0,51 korda (Clark, Bernicot 2008: 7–8).

Keeleomandamisel esinevaid kordusi käsitlevad uurimused on näidanud, et lapsed kuulevad sisendkeelest sagedamini mingit konkreetset sõna või struktuuri. De Villiers (1985), Naigles ja Hoff-Ginsberg (1998), Theakston jt (2004) näitasid, et täiskasvanud kasutavad lapsele suunatud kõnes erinevaid verbikonstruktsioone, sest need on korrelatsioonis süntaktilise mitmekesisuse ja verbidega hoidjakeeles (Lieven 2010:2).

Reili Arguse uurimuse järgi on kõige sagedasemad verbid hoidjakeeles: *olema*, *tegema*, *panema*, *saama* ja *minema*. (Tabel 1, vt Lisad) Tabel näitab, et verbil *tegema* on oluline roll lapsele suunatud kõnes. (Argus 2010:21)

Eesti uuringutes on tugiverbikonstruktsiooniks nimetatud verbi ja noomeni ühendit, kus tähendust annab noomen ja verb väljendab grammatilisikategooriaid (isik, aeg, tegumood jne), näiteks *teeb mustaks*, mis on võimalik ühe sõnaga asendada > *määrrib* (Argus 2010:23).

Tegema-verbi tugiverbikonstruktsioonid lapsele suunatud kõnes on Reili Argus jaotanud kolmeks rühmaks (Argus 2010:25):

- 1) Onomatopoeetilised sõnad (*teeb tuut-tuut*, *teeb kõmm*, *teete sulla-sulla*, *tegi viu-viu*, *tegi ai-ai*, *tegi mämm-mämm*);
- 2) *Tegema*-verbi ja adverbi või adjektiivi ühendid (*tegi katki*, *teed lahti*, *tühjaks teed*);
- 3) Püsiühendid ja rutiniseerunud mallid (*katki tegema*, *lahti tegema* ja *pai tegema*; *Mis teed? Nii ei tehta! Midagi pole teha*).

Reili Argus (2010) väidab, et kõige rohkem esineb hoidjakeeles selliseid ühendeid, kus *tegema*-verbiga esineb koos mõni onomatopoeetiline sõna. *Tegema*-verbi ja adverbi või adjektiivi ühendite hulk on väiksem ja umbes neljandiku moodustavad *tegema*-verbi ja noomeni ühendid. Püsiühendid ja rutiniseerunud mallid annavad alust oletada, et kõneleja eelistab kasutada valmis kujul keeletükke. (Argus 2010:17)

Kui laps kuuleb mingit verbi väga sageli mingis kindlas süntaktilises ümbruses, aitab see tal verbi tähenduse viia kokku mingi kindla süntaktilise malliga (Argus 2010:18).

Ka varasemates uurimustes teiste keelte kohta on leitud, et emad kasutavad kindlaid verbe esialgu ainult mingis kindlas lausemallis (Goldberg jt 2004; viidatud Arguse 2010:30 järgi).

Enne kolmeaastaseks saamist järgivad lapsed väga täpselt hoidjakeeles esinevaid kindla verbiga kasutatavaid lausemalle (Cameron-Faulkner jt 2003; Theakston jt 2001; viidatud Arguse 2010:30 järgi).

On leitud, et kõige olulisemad morfoloogiliste mallide omadused morfoloogilise süsteemi arengus on läbipaistvus ja sagedus. See tähendab, et laps valib teatud

kontekstist teatud vorme, mis on sagedasemad ja läbipaistvad. Samad tegurid võivad olla olulised ka morfosüntaktiliste mallide omandamisel. (Bittner jt 2003: XVIII viidatud Arguse 2010:30 järgi)

Verbil *tegema* on eesti keele omandamises oluline roll. Võib oletada, et eesti keeles on *tegema*-verb tähtis omandamise kontekstis ning täpsemalt keeleomandamise varasel perioodil (Argus 2010:30).

Lapsega rääkides eelistatakse nii semantiliselt kui ka morfoloogiliselt võimalikult läbipaistvat, lihtsamat ja üldisemat väljendusviisi (Argus 2010:31).

Tegema-verbil on oma roll nii leksika kui ka süntaksi omandamises – sellest verbist esineb lapsele suunatud kõnes kõige enam eri vorme (Argus 2010:17).

Väikese lapsega kõneldakse aeglasemalt, kõrgema tooniga, küsitakse rohkem küsimusi ning korratakse enam kui vanema lapsega (Hladik, Edwards 1984:322).

Reili Argus (2008) on muutemorfoloogia omandamist käsitlevas uurimuses esile toonud järgmist: tüpoloogiliselt erinevaid keeli võrreldes saab öelda, et lapsed pööravad keeleomandamisel tähelepanu pigem keele iseärasustele. Tuuakse näide hollandi keele omandamise kohta, kus lapsed keskenduvad enam sõnajärjele ja sõnade leksikaalsele sisule, sest hollandi keel on morfoloogiliselt vaene. Rikka morfoloogiaga keel stimuleerib last muutemorfoloogiat juba varakult omandama. Mis puudutab eesti keelt, siis keele vormimoodustuse areng algab lastel juba pooleteiseaastaselt ja kolmanda eluaasta alguseks kõik peamised lapsele suunatud kõnes esinevad kategooriad omandatud. Laps omandab keelt aste-astmelt: alustatakse tuumikust ning omandatakse esmajärjekorras kõige sagedasemad ja olulisemad vormid. Vormimoodustus areneb esialgu ainult kindlates ja lapsele suunatud kõnes väga sagedastes muuttüüpides. (Argus 2008:21–22)

Vormimoodustuse omandamine toimub eesti lastel sarnase skeemi järgi. Suhtlemiseks on olemas kindlad vormid, mis on lapse jaoks olulisemad kui teised, näiteks oleviku eitus on tähtsam kui mineviku eitus, sest oleviku eitus annab võimaluse keelduda mingist ebasoovitavast tegevusest või protesteerida millegi ebameeldiva vastu. Teine tähtis vorm varasel keeleomandamisel on käskiv kõneviis, sest see annab võimaluse midagi soovida ja tegevusi ise juhtida. (Argus 2008:23)

Samuti on välja toodud, et igapäevane keelekeskkond mõjutab lapse keele omandamist, kuid vorbimoodustuse omandamises võib leiduda erinevusi ka ühes ja samas keelekeskkonnas kasvavate laste vahel. Erinevusi on täheldatud, näiteks kolmikute keelelises arengus. (Argus 2008:24)

Seega, lapsele suunatud kõnes kõige sagedasemad vormid, muuttüübid ja kategooriad omandatakse lapsekeeles varem kui teised. Samuti on keeles niisuguseid kategooriaid, tunnuseid ja lekseeme, mis mängivad suuremat rolli lapse jaoks ning mida laps vajab rohkem kui täiskasvanu. (Argus 2008:25)

2. Küsilauseid

Lause on keelelise suhtluse põhiüksus, mille abil antakse edasi väidet (väidetakse midagi mingi sündmuse kohta), küsimust (küsitakse midagi mingi sündmuse kohta), käsku (kästakse kellelgi midagi teha), soovi (ilmutatakse soovi, et mingi sündmus leiaks aset), ning tundelist hinnangut (avaldatakse imestust mingi sündmuse toimumise üle). Eri lausetüübid on olemas keeles suhtluseesmärkide väljendamiseks: väitlause, küsilause, käsklause, soovlause ja hüüdlause. Küsilauseid kasutatakse, et pöörduda kellegi poole, et midagi teada saada. (EKK 2000:345)

Küsilauseid jagunevad kaheks liigiks: valikküsilauseid ja eriküsilauseid (EKK 2000:345).

Eesti keele grammatika jagab küsilause vastustest lähtudes (kas võimalikud vastused on küsimusega ette antud või mitte) kaheks: valik- ehk alternatiivküsilauseid (üldküsilauseid, ülderiküsilauseid, loetlevad valikküsilauseid) ja eriküsilauseid (EKG 1993:168).

Traditsiooniliselt jaotatakse laused kolmeks põhitüübiks: 1. deklaratiiivsed (*John is taking out the garbage – John viskab prügi*), 2. interrogatiivsed (*Is John taking out the garbage? – Kas John viskab prügi ära?*) ning 3. imperatiivsed (*Take out the garbage, John – John, viska prügi ära!*) (Shopen 2007:1–8).

Interrogatiivsete lausete abil esitatakse küsimusi, otsitakse informatsiooni, pöördutakse kellegi poole või tehakse järeldusi (Shopen 2007:35).

2.1. Valikküsilaused

Valikküsilause on küsilause, kui juba antakse ette võimalikke vastuseid, nii et kuulaja ülesandeks jääb ainult valida välja õige vastus, nt:

- *Kas te joote teed või kohvi?*
- *Kohvi./ Teed.*

- *Kas sa kuulasid meie juttu pealt?*
- *Ei kuulanud./ Jah, kuulasin.*

Valikküsilauset saab vormistada lausealguline küsisõna *kas* või sõna *ega* (eitavas lauses), nt ***Kas*** *sul täna aega on?* ***Ega*** *sa mind (ei) peta?*

Samuti vormistab valikküsilauset aluse või muu tegevussubjekti ning öeldise pöördjärjestus, mis läbi öeldis satub lause algusesse, nt ***Tuled*** *sa homme meile?* ***On sul*** *palju raha?* (EKK 2000:396)

Lause lõpus paiknevate küsijätkude abil võib moodustada ka valikküsilauset (argikeeles), nt *Juku läks kinno* ***või?*** *See oli hea näidend,* ***kas polnud?*** *Maailm läheb hukka,* ***ah?*** (EKK 2000:396)

Valikküsilauset võivad moodustada küsipartikkel (*kas, ega*), inversioon – aluse-öeldise vahetamine (*On sul aega/ Sul on aega?*), partikkel (*või/ vä: Kas ta läks ära või?*) ning küsijätkud (*ah, onju, kas pole: Väsisid ära, ah?*). Valikküsilause küsituum saab fokuseerida lauselõpupositsiooniga (*Kas sa tellisid kohvi?*), esiletõsterõhuga (*Kas sa tellisid kohvi või teed?*), fraasilaienditega (*Kas ka sina sõidad Marimaale?*). Lünk- ja vaeglause saavad ka olla valikküsilausena, nt *Sõidad?* (üldküsilause), *Ka sina? Kohvi või teed?* (Õim 2012:3)

Valikküsilausele vastatakse vormeliga *jah* või *ei*, väitlausega, nt *Mina jah, tellisin küll.* Võib vastata väitlausega koos jaatus- või eituvormeliga: *Jah, mina. Ei, ei tellinud.* (EKG 1993:169)

EKG (1993) esitab neli *jah* funktsiooni, esiteks, mittelauseline intensiivistav üldlaiend, mis tugevdab jaatust (EKG 1993:102), teiseks, valikküsilauseste jaatusvormel (EKG1993:169), kolmandaks, küsijätk, mis väljendab oletust koos küsisõnaga *kas* (EKG 1993:172) ja viimaseks kontekstiellipsi modaaltähendusest rõhutava lauselaiendina (EKG 1993:224) (Gerassimenko, Kasterpalu2006:26).

2.2. Eriküsilause

Eriküsilause on küsilause, mille puhul võimalikke vastusevariante ei ole ette antud. Eriküsilause küsimust vormistavad küsivad ase- ja määrsõnad ning küsimus käib lause üksikute osade kohta, nt *Kuhu me homme läheme? –Kinno/Kontserdile/Maale/Vanaema juurde/Mitte kuskile* jne (EKK 2000:396).

Küsisõna paikneb lause alguses, kuid selle jätmine küsimustatava lauseliikme kohale on võimalik vaid kajaküsimustes – kui küsija ei kuulnud päris täpselt, mida kõneldi, ja peab korrata oma küsimust. Nt *Õpilasi on teie klassis kui palju?* (EKK 2000:396).

Eriküsilause küsituumaks on küsisõna (*kes, mis, missugune, kus, kuidas* jne) või küsisõnaga algav küsifraas (*Kui vana sa oled? Kui pikk sa oled?*). Küsituumaga antakse lausele küsimusekommunikatiivmodaalne tähendus.(EKG 1993:170)

Eriküsilause algavad küsiva–siduva ase- või määrsõnaga (Ehalajt 1996: 245–246):

- *Kes..* Kas keegi tunneb, *kes* see mees? – Mees küsis naiselt, *keda* sünnipäevale kutsuda.
- *Mis..* Olime huvitatud, *mis* edasi juhtub. –Tüdruk küsis sõbrannalt, *mida* peole selga panna.
- *Missugune..* Olin unustatud, *missugune* ta välja näeb.
- *Kumb..* Me ei saanudki aru, *kumb* poiss valetab.
- *Kus..* Isegi naine ei teadnud, *kus* mees võiks olla.
- *Kuhu..* Arutasime *kuhu*, veel võib minna.
- *Kuidas..* Ametnik selgitas, *kuidas* ankeeti õigesti täita.
- *Miks..* Oli raske seletada, *miks* see julge tugev mees ära jooksis.

3. Ülevaade varasematest hoidjakeele uurimustest

Lastekeelt uurivad psühholoogid, kasvatusteadlased, neurofüsioloogid, defektoloogid ja muidugi lingvistid, kuid tehakse järeltõlge oma vaatenurgast – sõltub sellest, millega tegeleb nende teadusharu. Reili Argus toob näite uurijate ja nende teadusharude kohta: loodusteadlane Charles Darwin tegi rohkesti tähelepanekuid oma lapse keelelise arengu kohta, prantslane ajaloolane, filosoof ja psühholoog Hippolyte Taine uuris lapse nii üldist kui ka keelelist arengut ning psühholoog William Stern ka uuris lastekeelt. (Argus 2003:27–28)

Hoidjakeelt on uuritud juba üle saja aasta. Keele omandamise meetodid, tehnilised vahendid ning andmete esitamise viis on selle aja jooksul tohutult muutunud. (Argus 2003:27)

Keeleandmete kogumise meetodi alusel jagatakse lastekeele uurimine kolmeks ajaliseks perioodiks (Argus 2003:27):

- 1) päevikumärkmetel põhinevate uuringute periood 1876–1926;
- 2) laial laste valimil põhinevate uuringute periood 1926–1957;
- 3) pikaajaliste uuringute periood alates aastast 1957.

Esimesel perioodil (päevikumärkmetel põhinevate uuringute periood) jälgiti enamasti lapse üldist arengut. Sel ajal olid lapsevanemad ise esimesteks uurijateks, kui nad tegid märkusi muu hulgas lapse keele omandamise kohta (Argus 2003:28).

Järgmisel (laial laste valimil põhinevate uuringute periood) perioodil üritati paralleelselt jälgida suure hulga laste keele arengut. Seda perioodi mõjutas käitumispsühholoogia (biheiviorism) uurimissuund – last vaadeldi kui passiivset, keskkonna poolt kontrollitavat olendit. Selle perioodi on iseloomulikud pealiskaudsus ja foneetilised ebatäpsused ning puudub suhtlusprotsessi kirjeldus. Siiski on teise perioodi jooksul kogutud andmed täpsemad kui varasemad ning antakse korralik läbilõige ühe kindla vanuserühma keelelisest arengust. (Argus 2003:28)

Kolmanda perioodi jooksul on kasutatud pikiuurimuse meetodit, kus lapsi jälgitakse pikema aja vältel ning keelematerjal valitakse kindlaid kriteeriume silmas pidades. Selle perioodi uuringud on põhjalikumad, sest lindistatavad kõnelõigud on pikemad (tavaliselt 30–45 minutit) ning vaadeldavate laste arv on väiksem. (Argus 2003:28–29)

Arguse väitel on materjali kogumiseks kõige parem kasutada kombineeritud meetodit: nii lindistamist (heli- ja videolindistus) kui ka päevikumärkmeid (Argus 2003:28).

Paljud uurijad peavad hoidjakeelt iseorganiseeruvaks süsteemiks. See annab võimaluse võrdlevalt analüüsida eri keelte omandamist ja pakub seletuse küsimusele, miks hakkavad lapsed kõnelema erinevalt, kuigi nad kuulevad peaaegu samasugust keelt. Arvatakse, et laste tähelepanu keskendub alguses üksikutele variantidele, mis saavad teatud kategooria piirides olulisemaks. (Argus 2003:30)

Thea Cameron-Faulkner jt kirjeldab artiklis “A construction based analysis of child directed speech” Broeni uurimust, mille käigul oli lindistatud viis minutit spontaanset kõnet ema ja lapse vahel, seejärel analüüsiti ema lauseid. Uuring näitas, et ema kõnes on kõige rohkem küsilauseid ehk interrogatiive (37%), seejärel deklarativseid lauseid (30%) ning imperatiive (24%). (Cameron-Faulkner jt 2003:847–848)

3.1. Küsilause omandamine lapsekeeles

Ewa Dąbrowska uuris oma artiklis „From formula to schema: The acquisition of English questions” (2000) seda, mida peavad lapsed kõigepealt õppima, kui hakkavad interrogatiive keeleliselt tajuma ja kuidas nad seda teevad. Ühelt poolt arvatakse, et lapsed omandavad mingeid abstraktseid reegleid mentaalse analoogia põhjal, kuid see ei ole leidnud piisavat kinnitust. Teiselt poolt arvatakse, et keeleline areng toimub osakaupa, astmeliselt. Teisiti öeldes, laps hakkab õppima kõigepealt peamisi leksikaalseid malle (fikseeritud) või vormeleid. (Dąbrowska 2000:84)

Helen Kõrgesaar oma magistritöös „Eesti keelt esimese keelena omandavate laste küsimuste ja arvukategooria omandamisest” (2010) kirjutab, et laps ise konstrueerib kogu oma grammatika hoidjakeelest saadud eeskujude ja mudelite põhjal. Tema uuring toetub seisukohale, et laps omandab keelt etappide kaupa ja igaks etapiks on olemas

teatud vanusevahemik, millal konkreetne keeleline kategooria omandatakse. (Kõrgesaar 2010:5)

Küsimuste omandamist on enamasti uuritud kognitiivsest vaatenurgast, mille suuna olulisemad esindajad on Ewa Dąbrowska ja David Ingram. Küsimuste omandamise uurimiseks kasutatakse nii pikiuuringut, kui ka eksperimentaalset metoodikat. (Kõrgesaar 2010:7)

Ewa Dąbrowska uuring käsitleb ühe lapse interrogatiivide omandamise arengut esimesest sõnaühendist vanuseni 3;8. See kinnitab varasemaid järeldusi, et laps kasutab kõige rohkem kinnistatud malle. Uuritakse, kuidas lapse keel areneb – vaadeldi arengut pähe õpitud vormelitest täiskasvanute keelega sarnaste keeleüksusteni ehk produktiivse kasutuseni. Dąbrowska on väitnud, et iga indiviid areneb erinevalt, loob oma malle ja järgib täiskasvanute grammatikani jõudmiseks omi radu. (Kõrgesaar 2010:8)

David Ingram annab ülevaate 1972. aastal ilmunud artiklis küsimuste omandamise kohta. Uurimuses vaadeldi normaalse keelelise arenguga ja alakõnega laste küsimustest arusaamist. Ingram pakkus tööhüpoteesina välja, et kui alakõnega laste süntaktilised oskused on puudulikud, siis nende küsimuste omandamise protsess ei peaks läbima samu kognitiivseid etappe nagu normaalse kõne arenguga laste oma. Ingrami uuring näitas, et normikohase keelelise arenguga lapsed küsisid rohkem küsimusi. (Kõrgesaar 2010: 9)

Uuringu tulemusena jagati laste produtseeritud küsimused seitsmesse eri rühma (Kõrgesaar 2010: 10):

1. *Jah-ei* küsimused, mida ise loomustavad:
 - a) intonatsioon
 - b) inversioon
 - c) värvingupartikkel (nt „*eks?*” väitlauselõpus)
 - d) „*mis oleks, kui ...?*” (*how about ...?*)
2. *Kus?* (*where?*)
3. *Mis?* (*what?*)
4. *Miks?* (*why?*)
 - a) *mis pärast?* (*why?*)

- b) *kuidas?* (how come?)
- c) *mille jaoks?* (what for?)
- 5. *Mil viisil?* (how?)
- 6. *Kes?* (who?)
- 7. *Millal?* (when?)

Ingram (1972) leidis, et küsimuste kasutamise võib jagada neljaks faasiks vastavalt järjekorrale, kui lapsed küsimusi omandama hakkasid. Normaalselt arenenud lapsed küsivad esimeses faasis küsimusi *kus?* ja *mis?*, teises faasis küsimusi *miks?* ja *kuidas?*, kolmandas faasis *kes?* – küsimusi ning neljandas faasis küsimusi *millal?* Alakõnega laste küsimuste omandamise faasid nägid välja samad. (Kõrgesaar 2010:9–10)

Ameerika keeleteadlased M. Jeanne Wilcox ja Laurence B. Leonard uurisid 1978. aastal laste küsimuste omandamist. Nende eesmärgiks oli jälgida, kuidas lapsed moodustavad *kes-*, *mis-/mida-* ja *kus-*küsimusi koos abiverbide (*is*, *does*) kasutamisega. Lapsele näidati pilti ja paluti selle kohta küsimusi esitada. Uurimusest selgus, et pärast katset oskasid lapsed paremini kasutada õpetatud abiverbe koos küsimusega. Näiteks lapsed, kellel paluti esitada *kus-*küsimusi, moodustasid märgatavalt paremini kõiki *kus-* ja *mis-/mida-*küsimusi, kuid mitte *kes-*küsimusi. (Kõrgesaar 2010:13)

3.2. Hoidjakeele roll küsilause omandamisel

Viktorija Kazakovskaya ja Ingrida Balčiuniene artikli „Lithuanian and Russian child-directed speech: why do we ask young children so many questions?” (2012) eesmärk oli kindlaks määrata ja võrrelda interrogatiivsete struktuuride erinevusi vene- ja leedukeelses lapsele suunatud kõnes (Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:69).

Analüüsis oli kasutatud pikiuuringuga saadud andmeid kahe normaalse keelelise arenguga ükskeelse lapselt, üks neist leedu tüdruk Monika (2;0–2;8), teine vene poiss Vanja (2;0–2;8). Võrreldi eelkõige lastele suunatud kõnet ehk hoidjakeelt. Selleks kasutati programmi CHILDES vahendeid, mille abil oli litereeritud laste ja nende

vanemate dialooge. Kazakovskaya ja Balčiuniene analüüsisid lapsevanemate küsilausete funktsionaalseid ja struktuurilisi tunnusojooni. Uuringu ajal ei käinud lapsed lasteaias. Neid lindistati kaks-kolm korda nädalas. Lindistusi tehti erineval ajal ning lapse igasuguste tegevuste jooksul. Monika korpuses on 128,517 sõna, mis moodustab 27 tundi lapse (1;8–2;8) vestlust tema vanemate ja sugulastega. Vanja korpuse suurus on 191,949 sõna, mis koosneb 63 tunnist lapse (1;5–4;0) kõnest vanaema ja vanematega. Vaatamata sellele, et Monika ja Vanja on eakaaslased, on nende areng erinev, seda näitab keskmine lausungi pikkus (MLU –*meanlength of utterance*), mida peetakse oluliseks näitajaks grammatika omandamisel ning see võimaldab laste kõnearengu taset võrrelda (Tabel 2, vt Lisad). Uuring näitas, et laste keel muutub holofrastilisest (kogu lauset ühe sõnaga väljendavast) kõnest kaheliikmeliseks (binoomiks) süntaktiliseks struktuuriks. (Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:71)

Briti keeleteadlased Caroline F. Rowland, Julian M. Pine, Elena V. M. Lieven ja Anna L. Theakston (2003) uurisid hoidjakeele rolli küsimuste omandamises. Nende hüpoteesi järgi mõjutab suurel määral küsimuste omandamist see, mida lapsed kuulevad, ehk küsisõnade ja verbide sagedus hoidjakeeles. Teadlased töötasid läbi 300 tunni jagu kaheistkümnelt kahe- kuni kolmeaastase lapse ja nende emade kõnet. (Rowland jt 2003; viidatud Kõrgesaare 2010:11 kaudu)

Uuringu käigus arvestati ainult neid küsimusi, mida moodustati verbiga (*What are you doing? Where've you gone? Where's that?*). Uurimus näitas, et kõigepealt omandasid lapsed *kus-* ja *mis-*küsimused, nendele järgnesid *kes-* ja *miks-*küsimused ja seejärel küsimused *kuidas*, *millal*, *missugune*, *kumb*, *millal* ja *kelle* (Rowland jt 2003; viidatud Kõrgesaare 2010:11 kaudu).

Kõrgesaare väitel omandab laps esimesena need küsimused, mida hoidja temaga kõneldes sagedamini kasutab. On leitud, et hoidjakeele osatähtsust lapse kõne arengus on sageli alahinnatud või tähelepanuta jäetud, sest varasemad uurimused ei ole tihti andnud oodatud tulemusi. (Kõrgesaar 2010:11)

On tehtud klassifikatsioon interrogatiivide pragmaatilise osakaalu, asendi ja funktsiooni järgi (Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:73).

Interrogatiivide funktsioon on edastada kõneleja kavatsusi:

1. et saada teadmata informatsiooni:

ADULT: *A kakie ty xochesh' konfetki?*

'So what candies: DIM [do] you want?' (VAN 2;3)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:73)

- Täiskasvanu: *Aga missuguseid komme sa tahad?*

2. informatsiooni kinnituseks:

ADULT: *A jogurtdat' ilismetanku?*

'[Should]' give you yoghurt or cream?'

CHILD: *Net.*

'No.'

ADULT: *Ne nado ni togo, ni drugogo?*

'[Don't you] need any?' (VAN 2;7)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:73)

- Täiskasvanu: *Kas anda jogurtit või hapukoort* (hapukoore vene keeles kasutatud deminutiivse sufiksiga)
- Laps: *ei ole.*
- Täiskasvanu: *Ei ole siis vaja ühte ega teist?*

3. Selleks, et alustada vestlust:

ADULT: *Kto tam govorit?*

'Who [is] speaking there?' (VAN 2;0)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:74)

Situatsioon, kus Vanja koos vanaemaga kuulab raadiot:

- Täiskasvanu: *Kes seal räägib?*

4. Selleks, et teemat lahti rääkida:

CHILD: *Ladoni[= raudoni] meškiukai.*

‘Red bears:diminutive.’

ADULT: *Raudoni.Gražusmeškiukai?*

‘Red. Beautiful bears?’ (MON 2;3)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:74)

- Laps: *punased mõmmid (karud).*
- Täiskasvanu: *Kas ilusad punased karud?*

CHILD: *Ja tipej[= teper] akulja[= akula].*

‘I [am] a shark now.’

ADULT: *Akula? A chto delaet akula?*

‘A shark? And what [is] a shark doing?’ (VAN 2;8)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:74)

- Laps: *Olen praegu haikala.*
- Täiskasvanu: *Haikala? Aga mida teeb haikala?*

5. Või selleks, et öeldut parandada:

CHILD: *Ja kos’ka.*

‘I [am] a cat.’

ADULT: *Kto koshka? Ili v okoshko? Ty chto, pro chto govorish’?*

‘Who [is] a cat? Or “to the window: diminutive”? What [are] you talking about?’ (VAN 2;6)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:74)

- Laps: *Olen kiisu (kass).*
- Täiskasvanu: *Kes on kiisu (kass)? Või aknale (deminutiivse sufiksiga). Mida sa? Millest sa räägid?*
- (Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:73–74).

Analüüsi põhjal järeldasid autorid, et nii leedu kui ka vene hoidjakeeles on interrogatiive rohkem kui imperatiive, väiteid või hüüatusi. Täiskasvanud kasutavad interrogatiive informatsiooni küsimiseks, arusaamatute ütluste selgitamiseks ning mittenõustumise näitamiseks – enamik neist interrogatiividest on kasutusel väga spetsiifilisel otstarbel (negatiivne kinnitus või tagasiside) ja spetsiifilistes vormides (kordused, ümbersõnastused, parandused), mida ei saa pidada sobivaks tavalises täiskasvanute-vahelises kõnes. (Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:85)

3.3. Küsilauseite liigid hoidjakeeles

Küsilauseid liigitatakse vastavalt nende pragmaatilisele rollile, positsioonile ja struktuurile (Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:73).

Kõiki küsimusi saab jagada kaheks rühmaks nende pragmaatilise rolli järgi:

1) sisu:

ADULT: *Spasibo, mozhno ja ego budu katat'?*

'Thank you, may I drive it?

CHILD: *Da*

'Yes.'

ADULT: *A ty chto budesh' katat'?*

'And what [will] you drive?' (VAN 1;10)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:75)

- Täiskaskavu: Aitäh, kas ma saan teda sõidutada?
- Laps: Jah.
- Täiskasvanu: Aga sina, mida sõidutad (s.o tulevikulises osutuses)? Aga sina, mida sa tahad/(hakkad) sõidutada/(sõidutama)?

2) vestlejate keeleline vorm:

ADULT: *Chto ty sobiraesh'?*

'What [are] you collecting?'

CHILD: *Smeshnoe.*

‘Funny.’

ADULT: *Veselo?*

‘Merry?’ (VAN 2;7)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:75)

- Täiskasvanu: Mida sa korjad?
- Laps: Naljakas.
- Täiskasvanu: Lõbus?

Kazakovskaja ja Balčiuniene analüüsisid hoidjakeele (ja lapsekeele) küsilauseid ning liigitasid need struktuuri järgi mitmeks erinevaks tüübiks: kordused, ümbersõnastamine, kaudsed parandused, täpsustused, tulipunktid, laiendamine, teema jätkamised ja teema vahetused (Kazakovskaja, Balčiūnienė 2012:75):

1. Kordusi saab kirjeldada kui vestluskaaslase terve fraasi kaja-korduseid:

CHILD: Xodit akulja [= akula].

‘A shark [is] walking.’

ADULT: Xodit akula?

‘A shark [is] walking.’ (VAN 2;8)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:75)

- Laps: Haikala käib (läheb).
- Täiskasvanu: Kas haikala käib (läheb)?

2. Eelmise lause osalisele kordusele keskendumine:

CHILD: Eto budet puska [= pushka].

‘Here [will] be a gun.’

ADULT: Pushka?

‘A gun?’ (VAN 2;8)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:76)

- Laps: See peab olema püss või kahur (vene keeles homonüümid).
- Täiskasvanu: Püss/ kahur?

3. Täiskasvanute poolt tehtav ümbersõnastamine sellest, mida laps nende arvates öelda tahtis:

CHILD: Igu's'ki [= igrushki] se [= vse].

‘All toys.’

ADULT: Vovseirgushki?

‘With all toys?’ (VAN 2;7)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:76)

- Laps: Kõik mänguasjad.
- Täiskasvanu: Kõikide mänguasjadega?

4. Laiendamine toimub, kui täiskasvanud täiendavad leksikaalselt ja grammatiliselt lapse kõnet:

ADULT: Ja chaj budu pit', s molokom. Vanja, a ty s chem chaj p'esh'?

‘I [will] drink tea with milk. Vanja, what [will] you drink a tea with?’

CHILD: Maokom [= s molokom].

‘With milk.’

ADULT: S molokom tozhe?

‘Also with milk?’ (VAN 2;4)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:76)

- Täiskasvanu: Ma kavatsen teed piimaga juua. Vanja, aga millega sa teed jood?
- Laps: Piimaga.
- Täiskasvanu: Ka piimaga?

5. Lapse (vormiliste või sisuliste) vigade kaudsed parandused:

CHILD: Pat' [= spat'].

'To sleep.'

ADULT: Nespat'. Spit. Spit koza. Spit?

'Not to sleep. Sleeps. The goat sleeps. Sleeps?' (VAN 2;2)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:76)

- Laps: Magama.
- Täiskasvanu: Mitte ,magama'. Magab. Kits magab. Kas magab?

6. Seletused, palved eelmist lauset korrata/täpsustada:

ADULT: Kto ego chinit' teper' budet?

'Who [will] repair it?'

CHILD: Usjat'ka.

Incomprehensible word.

ADULT: Kto?

'Who?' (VAN 2;5)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:77)

- Täiskasvanu: Kes siis peab remontima teda (seda)?
- Laps: Usjat'ka. (tõlkimatusõna)
- Täiskasvanu: Kes?

7. Teema vahetused toimuvad siis, kui täiskasvanu ei vasta siiralt (otsestelt) lapselausele, vaid vahetab teemat:

CHILD: *Baba* [= babushka] *katat' gorki* [= s gorki].

'Granny to slide down the hill.'

ADULT: *Babushka budet malen'kie katat' s gorki? Ponjatno. Vanja, ty kushat' xochesh'?*

'Granny [will] slide down the hill? Well. Vanja, [do] you want to eat?' (VAN 2;3)

(Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:78)

- Lapse: Memm (vanaema), kelgutama mäele.
- Täiskasvanu: Vanaema peab väikesed mäele kelgutama viima? Selge. Vanja, kas sa tahad süüa?

Statistiline andmeanalüüs näitas, et küsilauseid on kõige produktiivsem kommunikatiivne viis vanemlikuks väljenduseks nii leedu kui ka vene hoidjakeeles. Need hõlmavad umbes 71,8% kõigist lausungitest leedu ja 51,8% vene hoidjakeeles. Küsilauseite funktsioonideks on infopäring, ebaselgete väljendite seletamine ja mittenõustumise väljendamine. Küsilauseid kasutatakse väga spetsiifilisteks eesmärkideks (didaktiliseks ning lapse keeleomandamise toetamiseks), ja spetsiifilistes vormides (kordused, ümbersõnastamine, parandused jne), mis pole iseloomulikud täiskasvatute-vahelises suhtluses. (Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:85)

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli anda ülevaade hoidjakeelest, hoidjakeele varasematest uurimustest ning küsilausest lastele suunatud kõnes. Hoidjakeel erineb täiskasvanupärasest kõnest. Hoidjakeelele on iseloomulikud lihtsustatud, mugandatud laused, korduste, küsilause ja hüüdsõnade rohkus. Korduste abil parandavad vanemad laste vigu ning laiendavad nende sõnavara. Kõigepealt õpib laps talle suunatud kõnest keelelisi üksusi eristada – näiteks kus üks silp või sõna lõpeb ja teine algab.

Siinses töös käsitletud uurimustest selgus, et lapse keelelises arengus on väga oluline osa hoidjakeelel – selle kaudu saab arendada muu hulgas dialoogi struktureerimise oskust (nt küsida, vastata, seletada, paluda). Dialoogis õpib laps kuulama vestluskaaslast, esitama küsimusi ning olenevalt kontekstist vastama. Lapsele on vaja näidata, et igal asjal, nähtusel ning tegevusel on sellele omane nimetus.

Selleks, et õpetada last asju eristama, on vaja neid õigesti nimetada (vastata küsimustele: *Mis see on? Kes see on?*), näidata asjade eripärasid (*missugune?*) ning nimetada tegevusi, mis on seotud mänguasjade, loomade ning inimeste liikumisega (*Mida teeb?*).

Siinse töö esimeses osas on kirjanduse põhjal välja toodud hoidjakeele iseloomulikud jooned: näiteks korduste, interrogatiivide ning imperatiivide rohkus. Samuti on selgitatud hoidjakeele mõistet ning kirjeldatud *tegema* verbi kasutust eesti hoidjakeeles.

Töö teises osas on antud ülevaade küsilausest. Küsilause abil enamasti pöörduakse kellegi poole, et midagi teada saada. Küsilauseid jagatakse kaheks liigiks: valikküsilause ja eriküsilause. Valikküsilauseks nimetatakse küsilauseid, milles vastus on küsimusega ette antud. Eriküsilauseks nimetatakse lauset, millele võimalikke vastusevariante ette ei ole antud.

Kolmandas peatükis antakse ülevaade varasematest uurimustest, milles on keskendunud hoidjakeele ja lapsekeele küsilausele. Mõned uurijad on väitnud, et küsimuste omandamist mõjutab suurel määral see, mida lapsed kuulevad, ehk omandamisprotsess on suuresti mõjutatud küsisõnade ja verbide sagedusest

hoidjakeeles. Varasemad uurimused on näidanud, et interrogatiivide funktsioonid muutuvad lapse vanusega, lähtudes hoidjakeeles esinevatest küsilause funktsioonidest.

Varasemate uurimuste põhjal saab küsilauseid kasutuse järgi liigitada järgmiselt: kordused, ümbersõnastamine, kaudsed parandused, täpsustused, tulipunktid, laiendamine, teema jätkamised ja teema vahetused.

Töös refereeritud varasemate uurimustepõhjal on võimalik öelda, et laps omandab esimesena need küsimused, mida talle suunatud kõnes ehk hoidjakeeles sagedamini kasutatakse.

Kirjandus

Argus, Reili 2003. Lastekeelest ja selle uurimisest. Oma Keel number 1 / kevad, 26–32.

Argus Reili 2004. Eesti keele käändesüsteemi omandamine: esimesest sõnadest miniparadigmadeni. Emakeele Seltsi aastaraamat (23–48). Tallinn

Argus, Reili 2008. Eesti keel muutemorfoloogia omandamine. Dissertatsioon

Argus, Reili 2008. Kuidas eesti laps vormimoodustuse omandab. Oma Keel 16 / kevad, 16 – 25

Argus, Reili 2010. Mida teeb *tegema*-verb hoidjakeeles. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri 2, 17–34.

Cameron-Faulkner jt=Cameron-Faulkner, Thea, Elena Lieven, Michael Tomasello 2003. A Construction Based Analysis of Child Directed Speech. Cognitive Science, 27, 843–873.

Clark, Eve, J Bernicot 2008. Repetition a ratification: How parents and children place in formation in common ground. Journal of Child Language, 35, 349–371.
<http://dx.doi:10.1017/S0305000907008537>

Clark, Eve, Andrew Wong 2002. Pragmatic directions about language use: Offers of words and relations. Language in Society, 31, 181–212.

Dąbrowska, Ewa 2000. From formula to schema: The acquisition of English questions. Cognitive Linguistics, 11, 83–102.

Ehalajt = Ehala, Martin, John Triim, Joseph Sheils, Sauli Talakat, Medwin Hughes, Sven Salini, Jüri Valge, Helle Metslang, HelePärn, Katrin Kern, Aino Siirak 1996. Eesti keelesuhtluslävi

[http://books.google.ee/books?id=NEhlkCB_tEQC&pg=PA245&lpg=PA245&dq=Erik %C3%BCsilause&source=bl&ots=sg1NmPoi2g&sig=Z2Tvd5dnL04gWqA5XPtyt4Un RBY&hl=ru&sa=X&ei=fPa8UdqiJ4XK4ASD6IG4Cw&ved=0CDEQ6AEwATgK#v=o](http://books.google.ee/books?id=NEhlkCB_tEQC&pg=PA245&lpg=PA245&dq=Erik%20C3%BCsilause&source=bl&ots=sg1NmPoi2g&sig=Z2Tvd5dnL04gWqA5XPtyt4UnRBY&hl=ru&sa=X&ei=fPa8UdqiJ4XK4ASD6IG4Cw&ved=0CDEQ6AEwATgK#v=o)
nepage&q&f=false (18.06.2013)

EKG 1993 = Erelt, Tiiu, Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. Eesti keelegegrammatika II.

Süntaks. Lisa: Kiri. Trükki toimetanud Mati Erelt (peatoimetajana), Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

EKK 2000 = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross. Eesti keelekäsiraamat. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Gerassimenko Olga, Riina Kasterpalu 2006. Vastus *jah* – kas seda on vaja eraldi õpetada? Eesti *jah* ja vene *da* – funktsionaalsed erinevused telefoni vestluste näitel. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 2, 25–42

Hladik, E., H. Edwards 1984. A comparative analysis of mother-father speech in the naturalistic home environment. Journal of Psycholinguistic Research, 321–332

Ingram, David 1972. The Acquisition of Questions and Its relation to Cognitive Development in Normal and Linguistically Deviant Children: A Pilot Study. Papers and reports on Child Language Development, 4, 13–18.

Kazakovskaja, Viktorija, Ingrida Balčiūnienė 2012. Lithuanian and Russian child-directed speech: why do we ask young children so many questions? Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 8, 69–89.

Kõrgesaar, Helen 2009. Hoidjakeelele omastest joontest. Oma Keel, number 19 / sügis, 28–37.

Kõrgesaar, Helen 2010. Eesti keelt esimese keelena omandavate laste küsimuste ja arvu kategooria omandamisest. Magistritöö (Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut).

Lieven, Elena 2010. Input and first language acquisition: Evaluating the role of frequency. Lingua, 120, 2546–2556.

Parm, Sirli 2013. Eesti keele ajasõnade omandamine. Doktoritöö

Seil, Kadri 2012. Sõnajärg hoidjakeeles võrrelduna lapse keelega. Bakalaureusetöö

Shopen, Timothy 2007. Language Typology and Syntactic Description. Volume I, Clause structure Cambridge: Cambridge University Press, 1–35

Õim, Katre 2012. Eesti keelesüntaks. Loengukonspekt. Tallinna ülikooli eesti keele ja kultuuriinstituut. http://www.tlu.ee/~jaanike/loengud/ee_syntaks_slaidid_8.pdf (18.06.2013)

ВОПРОСИТЕЛЬНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В РЕЧИ, ОБРАЩЕННОЙ К ДЕТЯМ. Резюме

Речь родителя, обращенная к ребёнку, отличается от речи, обращённой ко взрослому собеседнику. Для речи направленной на ребёнка характерны изменения тембра голоса, долготы гласных звуков, особый тембр речи и упрощения предложений.

Как правило, к первому году жизни, дети произносят свои первые слова. Эти слова похожи у всех детей: ам-ам, ту-ту, мама, баба. По своей слоговой структуре они напоминают лепет, и чаще всего в их основе лежит звукоподражание.

Активный словарный запас ребёнка образуют слова, которые он может произнести сам. К пассивному словарному запасу относятся слова, которые ребёнок понимает, но не может сам произнести.

Речь ребёнка развивается постепенно (по стадиям). Из активного и пассивного словарных запасов складывается начальный детский лексикон. Несмотря на индивидуальные различия между детьми, воспитывающимися в разных социальных условиях, начальный детский лексикон содержит стандартный набор понятий (звукоподражания; названия животных, игрушек, продуктов питания; действия; вопросительные слова и т.д.). Слова начального детского лексикона варьируются в зависимости от возраста ребёнка, пола, семейной принадлежности, окружения, познаний и действий родителей. Перечень слов детского лексикона ограничен особенностями познавательного развития в раннем возрасте.

Обилие вопросительных предложений – одна из ярких особенностей речи, обращенной к детям, причём функции вопросительных предложений самые разные.

Например, вопрос может задаваться с целью задержания внимания ребёнка на предмете, который в данный момент рассматривается, на действии или на признаке, т.е. на том, что называется, или для того, чтобы ребёнок сам назвал объект, действие, признак.

С возрастом меняются функции вопросительных предложений, например, разговаривая с годовалым ребёнком, родитель не ждёт от него ответа и сразу же вслед за вопросом сам на него отвечает. Так же поступают в разговоре с более старшим ребёнком, если предполагают, что он не сможет ответить на вопрос (так взрослые пополняют пассивный словарь ребенка).

Так же родитель не всегда ждет от ребёнка вербального ответа, часто ответом на вопрос может быть демонстрация действия, звукоподражание или указательный жест в направлении предмета, о котором идёт речь. В речи матери часто встречаются вопросительные предложения, целью которых является комментарий происходящего.

В первой половине второго года жизни ребёнка, когда происходит интенсивное расширение его лексикона, вопросы матери часто побуждают к называнию предметов. После того как ребёнку исполняется 2 года, в речи матери появляются вопросы, относящиеся к действиям, произведённым в прошлом, еще позже — к действиям, которые будут производиться в будущем.

Вопросы о принадлежности так же появляются в речи достаточно рано. Затем в речи родителя появляются вопросы, направленные на коррекцию неполноты детского высказывания.

Используется дублирование, повторение вопроса ребёнка, если мать считает, что ребёнок сам может ответить на поставленный им вопрос.

Вопросительные предложения занимают особое место в системе простых предложений. Все предложения делятся на вопросительные и невопросительные предложения, последние включают повествовательные и побудительные.

По установке цели вопросительные предложения классифицируются на основе первичных функций (поиск информации) и вторичных функций (передача, сообщение о чём-либо).

Вопросительные предложения — это неоднородный по формальной устроенности, семантике и коммуникативным функциям класс предложений.

Lisad

(Argus 2010:21)

Tabel 1. Verbide sagedusjärjestus (arvestatuna esinemisjuhtudes)

Lapsele suunatud kõne	Lapse kõne
1) <i>olema</i> (224)	1) <i>olema</i> (84)
2) <i>tegema</i> (219)	2) <i>panema</i> (34)
3) <i>panema</i> (168)	3) <i>minema</i> (21)
4) <i>saama</i> (83)	4) <i>saama</i> (15)
5) <i>minema</i> (50)	5) <i>tegema</i> (11)

Tabel2. Analüüsitud korpus (Kazakovskaya, Balčiuniene 2012:72)

Age	Total number of adults' and child's utterances		Number of adults' questions (% of all adults' utterances)	
	LT	RU	LT	RU
1;8	3871	5988	1744 (69.7%)	1567 (45.4%)
1;9	4659	3396	1963 (65.8%)	981 (43.9%)
1;10	3913	3384	1853 (70.0%)	977 (56.0%)
1;11	4878	3565	3238 (91.4%)	1118 (50.4%)
2;0	2512	3582	1573 (62.5%)	931 (46.5%)
2;1	4925	5112	3151 (85.7%)	1485 (59.6%)
2;2	1845	3927	1073 (90.7%)	1058 (55.0%)
2;3	3848	4244	2360 (42.5%)	1187 (55.5%)
2;4	2314	3500	1288 (79.0%)	1020 (58.9%)
2;5	5525	3778	2343 (69.7%)	1115 (53.7%)
2;6	3403	3223	1444 (65.5%)	1057 (58.5%)
2;7	2857	2908	1272 (70.1%)	871 (47.9%)
2;8	2622	3748	1140 (72.0%)	978 (42.5%)
Total	47172	50355	24442	14345

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Ekaterina Grigarevich _____

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 25.02.1991 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

KÜSILAUSED HOIDJAKEELES
(INTERROGATIVE SENTENCES IN CHILD-DIRECTED SPEECH),
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Sirli Parm _____,

(*juhendaja nimi*)

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, _____ (*kuupäev*)